

El fossar dels jueus

Noves aportacions des de l'Arxiu Parroquial de Berga

Jaume Cunill i Bonet

Relació de documents de l'arxiu que esmenten el Fossar dels jueus

1435.

La referència més antiga és del dia 18 de desembre de 1435 quan es fa inventari dels béns de Joan Noguer que havia mort a la ciutat de Tortosa. Un dels seus béns era una vinya a la parròquia de Berga anomenada d'En Colomer i que estava situada prop **lo Fossar dels jueus**. Aquesta vinya afrontava d'una part amb la vinya del mossèn Mateu de Pedregals prevere, d'altre part amb el camp de Sant Antoni propietat de mossèn Jaume Saig prevere i finalment d'una altra part amb el camí que anava a Bergafeyta.¹

1453.

El 15 de febrer de 1453 segons un tros de manual notarial anònim es pot comprovar com els consellers de la vila d'aquell any que eren Francesc Clari, Rafel de Santamaria àlies Avià, Marquesa vídua de Bernat de Cantalops, mercader de Berga que era l'administrador de l'Hospital anomenat vulgarment d'En Ginebret, i finalment Lluís de Santamaria àlies Avià mercader de Berga que era adjunt a l'administració de l'Hospital nomenat pel consell de la vila, tots quatre, estableixen perpètuament a Cristòfol Torrades de Berga en una peça de terra situada a la parròquia de Santa Eulàlia **en el lloc anomenat el Fossar dels jueus**, que era alou de l'administració de l'Hospital. Aquesta

peça de terra era fins aquell moment possessió de mossèn Mateu de Pedregals i tenia els termes i afrontacions següents: per una part amb la vinya de Joan Noguer pagès ja difunt, per altra amb la vinya d'Andreu Pinyana, per altra amb el camp anomenat de Sant Antoni i per altra amb el camí públic que va a Bergafeyta. S'establí un cens anual de 4 sous i una entrada de 16 sous i 6 diners. Els testimonis foren el paraire Macià Fornells i Antoni Vallonga àlies Oros.²

1510.

Segons un capbreu de la Comunitat de Preveres de Berga de l'any 1510 "Francesc Vilaformiu confessa fent jurament [...] que té en alou dels beneficiats de Sant Joan de Jerusalem aquella vinya i terra amb torrent situats a la parròquia de Sant Pere de Madrona **al lloc anomenat el Fossar dels jueus**, que termena i afronta a orient amb el camí que va al mas de Bergafeyta, a occident amb terres del mas d'Huguets, a migdia amb el camp de Sant Antoni en part i part amb una peça de terra de Joan de Santacreu, i a tramuntana amb vinya de Joan Bru, i fa de cens anual als dits beneficiats set sous barcelonesos [...] i té dita vinya i terra en propietat el dit Francesc Vilaformiu per títol de venda fet per Antoni Figueres de set florins corrents mitjançant instrument públic fet a la ciutat de Barcelona [...]. Els testimonis van ser el paraire Joan Ros i Ramon de Company, habitants de Berga.³

1526.

El 20 d'octubre de 1526 Jaume Soler de Puig-Reig habitant al mas d'El Prat de Casserres, arrenda a Pere Andreu Ros cabaner de Berga i durant 4 anys, les collites de l'heretat que aquest últim té a Sant Pere de Madrona, a **la terra anomenada el Fossar dels jueus**. El preu establert va ser de 6 lliures per any d'arrendament.⁴

1591.

El 23 de setembre de 1591 Rafel Puig paraire de Berga fill de Joan Puig ja difunt, ven a Francesc Savi paraire de Borredà, aquell camp i torrent que té a Sant Pere de Madrona, al lloc anomenat el Fossar dels Jueus pel preu de 30 lliures. Afronta a orient amb la vinya i torrent de Bernat Terradelles per una banda i amb el camp i torrent de Rafel Santacreu a través d'un rec; a migdia amb vinya de Joan Costa a través del camí que ve de la vinya, a ponent en part amb la vinya pròpia de Rafel Puig i part amb la vinya de Joan Palou; i a tramuntana amb la vinya de Joan Palou.⁵

1601-1603

Hi ha un capbreu de la Comunitat de Preveres de Sant Pere de Madrona fet pel notari Francesc Torres entre els anys 1573 i 1617. L'any 1601 Marquesa Brocana, vídua de Joan Brocà, confessa tenir una vinya de ceps plantada i diversos arbres de quatre jornals **a la partida anomenada el Fossar dels jueus**. Els límits eren a solixent amb el camp dels hereus de Joan Vinyals que avui posseeix Francesc Sorribes, a migjorn amb

Salomó Vidal, un prestamista jueu de Vic. Liber Iudeorum 1334-1340. Tinta sobre paper. Arxiu Episcopal de Vic (Cúria Fumada). Facsimil al Museu dels Jueus de Girona.

FOTOGRAFIA EXTRETA DE BERESHIT: TERRES D'EDOM

el camí que va a Bergafeta, a ponent en part amb el camí que va a Bergafeta i part amb el camí que puja a mas d'Huguets, i a tramuntana amb la vinya de Joan Costa avui de Pere Palou.⁶

En el mateix capbreu però ja a l'any 1602, Perot Palou negociant de Berga confessa tenir una vinya de ceps plantada al terme de Berga **a la partida anomenada Lo Fossar dels jueus** de set jornals de bous de tinguda. Els límits eren a solixent en part amb la vinya de Joan Costa de L'Espunyola i part amb les terres de Joanot Puig ja difunt o vinya d'En Teixidor mitjançant el camí que puja al mas d'Huguets, a migjorn amb el camí que va a Bergafeta mit-

Voltes d'En Claris o la Berruga, el nom popular de l'entrada al call de Berga (ARXIU ARB)

jançant un camp de dit Palou, a ponent amb la vinya dels hereus de Rafel Gener ja difunt que avui posseeix Salvador Bosc, i a tramuntana amb la vinya que fou de Joan Llobet ja difunt i que avui és de dit Palou.

Perot Palou confessa tenir una altra vinya de dos jornals de bous **al Fossar dels jueus** a prop del mas d'Huguets. Els límits eren a solixent amb el camí que va al mas d'Huguets, a migjorn amb la vinya de dit Palou anomenada d'En Canell, a ponent amb la vinya de Rafel Gener ja difunt que avui posseeix Salvador Bosc, i a tramuntana amb la terra campa o vinya d'En Viladomat de Coforb ja difunt i que avui posseeix dit Pere Palou.

El mateix dia Perot Palou confessa tenir un tros de terra campa o vinya **a la mateixa partida del Fossar dels jueus** anomenada la vinya d'En Viladomat de Coforb. Els límits eren a solixent amb la vinya que fou de Joan Sani avui propietat de Francesc Salau mitjançant el camí que va a mas d'Huguets, a migjorn amb la vinya de Joan Llobet avui de Perot Palou, a ponent amb la vinya dels hereus de Rafel Gener avui de Salvador Bosc, i a tramuntana amb les terres del mas d'Huguets.

Finalment Perot Palou confessa i capbreva tenir i posseir una vinya de ceps i arbres plantada de 3 jornals de bous **al Fossar dels Jueus**. Els límits eren a solixent en part amb el torrent de la vinya d'En Puig o d'En Teixidor i que avui és un camp i part amb la vinya de Joan Brocà, a migjorn amb la vinya de Joan Brocà, a ponent amb camp i vinya de dit Palou mitjançant el camí que va al mas d'Huguets, i a tramuntana amb les terres de dit Puig.⁷

El mateix 1602 Isabel, vídua de mossèn Francesc de Santacreu, com a hereva dels béns del seu sogre mossèn Rafel de Santacreu, confessa tenir un tros de terra campa i torrent de dos jornals de bous **al lloc anomenat Lo Fossar dels jueus**. Els límits eren a solixent amb el camp de mossèn Lluís Bru mercader de Berga, a migjorn en part amb el camp de Joan Vinyals àlies Mirambell o de Joan Ros i part amb la vinya de Joan Brocà mitjançant un viarany, a ponent part amb la vinya de Joan Costa i part amb la vinya dels hereus de Rafel Puig o de Joan Teixidor, i a tramuntana amb la vinya de Francesc Terradellas.⁸

En el mateix capbreu però ja a l'any 1603, Joan Costa pagès de L'Espunyola confessa que té una vinya de ceps i arbres plantada de dos jornals i mig **al Fossar dels jueus**. Els límits eren a solixent en part amb la vinya de Joan

Ros avui dels hereus d'Antoni Vinyals àlies Mirambell i en part amb el camp i torrent de mossèn Rafel Santacreu, a ponent amb el camí que va de Berga al mas d'Huguets, a migjorn amb la vinya de Joan Brocà, i a tramuntana amb la vinya que fou de mossèn Baltasar Teixidor i que avui és un camp propietat de Rafel Puig i dels seus hereus.⁹

1725

Hi ha un capbreu de la Comunitat de Preveres de Sant Pere de Madrona fet entre els anys 1724-1726. Segons aquest capbreu el dia 4 d'octubre de 1725 Antoni Joan Claris pare de Berga confessa posseir un camp de terra cultivada de quatre jornals de llaurar de bous **a la partida del Fossar dels jueus** situat a la par-ròquia de Sant Pere de Madrona. El posseix com a hereu del seu pare Antoni Joan Claris també pare segons el testament que féu al notari Ermenter Claris de Berga el 1707. Els límits d'aquest camp eren a solixent amb la terra que ara posseeix ell mateix i que en temps passat posseïa el magnífic Bernat Saldoni, a migdia amb el camí que va del Fossar dels jueus a Bergafeta, a ponent amb dit camí en part i part amb el camí que va al mas d'Huguets, i a tramuntana amb la terra que posseïx Sebastià Soler oller com a cònjuge de la filla de Josep Palou fuster, que abans fou de Miquel

Palou, i que té venuda a carta de gràcia a Francesc Caselles tintorer en document al notari Josep Riu de l'any 1708.

El mateix dia Antoni Joan Claris confessa tenir una altra peça de terra de 2 jornals i mig a part de solixent de l'anterior camp, **al lloc anomenat Lo Fossar dels jueus** en terme de Sant Pere de Madrona i que antigament posseïa Bernat Saldoni. Els seus límits eren a solixent amb la terra dels hereus d'Antònia de Pastor i Salvat mitjançant un caminet que va del Fossar dels jueus cap al Torrent dels Pedregals, a migdia amb terra de Josep Santamaria sastre i que abans era de Joan Pau Jordana mitjançant el camí que va del Fossar dels jueus a La Vall-dan, a ponent amb terra de Sebastià Sala Oller i de la seva dona i que antigament era de Miquel Palou mitjançant un rec o torrent que corre en temps de pluges, i finalment a tramuntana amb terra dels hereus d'Antònia de Pastor i Salvat mitjançant el dit caminet que va del Fossar dels jueus al torrent que baixa d'Els Pedregals.¹⁰

En el mateix capbreu Anna Farguell i Sala, vídua de Josep Farguell traginer de Berga, confessa posseir tres feixes de terra de tres jornals **a la partida del Tossal dels jueus antigament anomenada el Fossar dels jueus**. Els límits de les feixes són a solixent amb la terra dels pubills i hereus d'Antònia de Pastor i Salvat, vídua de Josep de Pastor, mitjançant una rasa o rec que corre en temps de pluja, a migdia amb terres de Josep Roca i la seva dona Eulàlia Palou, a ponent amb terres del magnífic Josep Freixes i Santeulària doctor en drets de Berga i que abans foren de Joan Palou pare mitjançant un camí que va al mas d'Huguets, i a tramuntana amb terres de la mateixa Farguell.

El mateix dia Anna Farguell i Sala confessa tenir una altra peça de terra de tres jornals antigament plantada de vinya contigua a l'anterior i de la mateixa partida. Limitava a solixent amb la terra dels pubills i hereus d'Antònia de Pastor i Salvat, vídua de Josep de Pastor, mitjançant una

rasa o rec que corre en temps de pluges, a migdia amb la terra confessada anteriorment, a ponent amb la terra del magnífic Josep Freixes i Santeulària que abans fou de Joan Palou mitjançant el camí que puja a mas d'Huguets, i finalment a tramuntana amb les terres de mossèn Francesc Santandreu capellà de Berga i que abans van ser de Francesc Santandreu baster.¹¹

1729

Un altre capbreu de la Comunitat de Preveres de Sant Pere de Madrona fet entre els anys 1720 i 1730 aporta també referències. Així el dia 5 de gener de 1729 Francesc Caselles tintorer de Berga confessa tenir una peça de terra **a la partida anomenada el Tossal dels jueus** de quatre jornals de sembradura. Els límits eren a solixent amb les terres d'Antoni Joan Claris paraire mitjançant una rasa, a migdia part amb terres de Josep Santamaria pagès que abans eren d'Anton Rosal i part amb terres de Bernat Moixí pagès mitjançant el camí que va a Bergafeta, a ponent amb terres dels hereus i successors del doctor Josep Freixes i Santeulària abans de Joan Palou, i finalment a tramuntana amb terres de Salvador Rosal ferrer que abans eren de Sebastià Sala Oller, marit de Maria Palou, i que abans eren de Josep Palou fuster.¹²

El mateix dia Josep Roca traginer de Berga confessa que, juntament amb la seva dona Eulàlia, com a usufructuari i propietària respectius, tenen una peça de terra de dos jornals **a la partida del Tossal dels jueus**. Limita a solixent en part amb la terra dels hereus i successors d'Antònia Pastor i Salvat i part amb terres de Joan Claris paraire, a migdia amb terres que avui posseeix Francesc Caselles tintorer i que abans eren d'Antoni Joan Claris, a ponent part amb terres de Miquel Calvet mestre de cases i de Francesca Palou la seva dona i que abans eren d'En Palou i part amb terres dels hereus o successors del doctor Josep Freixes Santeulària, finalment a tramuntana amb les terres que avui posseeix Salvador Rosal ferrer i que abans eren de

Sebastià Sala oller, hom de Maria Palou.¹³

1802

Hi ha un capbreu de la Comunitat de Preveres de Santa Eulàlia de Berga fet entre els anys 1802 i 1804. A través d'aquest capbreu el dia 30 d'octubre de 1802 Ramon Farguell Santamaria fuster de Berga confessa tenir unes feixes de terra de sis jornals situades al terme de Sant Bartomeu de La Vall dan, sufragània de Sant Pere de Madrona, **a la partida anomenada el Tossal dels jueus, antigament dita el Fossar dels jueus**, que termena i confronta a solixent part amb terres del doctor en medicina Josep Boixader i part amb terres de don Anton de Pastor mitjançant el rec que allà es troba i que corre en temps de pluges, a migdia amb les terres de Bonaventura Claris courer i que avui les posseeix Anton Sant-salvador i que abans les posseïa Josep Viladomiu traginer i abans Josep Roca, a ponent part amb terres que avui posseeix Hipòlit Puig oller i que abans les posseïa Tomàs Viladomat paraire, i abans Salvador Heres sabater i que havien estat de Joan Palou, part amb terres que avui les posseeix Joan Santandreu ferrer, part amb terres d'Antoni Martí teixidor de llana i part amb terres de don Isidro Storch cirurgià dels Reials Exèrcits mitjançant el camí que va al mas d'Huguets, i finalment a tramuntana amb les terres dels hereus de Joan Muntada pagès o jornalier de Berga.¹⁴

Altres referències sobre els jueus de Berga i el seu fossar

1383

El lloc anomenat el Fossar dels jueus certificaria que hi havia hagut una comunitat de jueus a Berga tal i com certifica Dolors Santandreu a la seva tesi "LA VILA DE BERGA A L'EDAT MITJANA. LA FAMÍLIA DELS BERGA".

Segons Santandreu hi ha referències sobre jueus localitzades en la documentació estudiada, però són molt escasses:

"La primera d'aquestes notícies, la trobem en un document on

el jueu berguedà Joan Avincaill, el 13 de gener de 1383, nomena procurador seu a Juçef Cofa, un altre jueu de Berga. Entre els testimonis de l'acte, realitzat davant del notari Berenguier de Viladomat, hi figura un altre jueu berguedà, Salomó Mercadell.

El dia 8 d'abril de 1383 es feia l'inventari dels béns del difunt Pere de Coromines i entre aquests hi figuren *unum got argenti quem tenet Astruch Isaach, iudeus Berge, in pignere [...]* i també *aliam taceam argenti deauratam quam tenet in pignere Astruch Isaach, iudeus Berge*.

El dia 26 de juliol de 1383 Elisenda, vídua del paraire berguedà Guillem sa Vila, ven al barber Guillem de Perera un hort situat al lloc de Salas i, entre les seves afrontacions hi figura ex alia

Al carrer de Marlet de Barcelona es conserva una inscripció hebrea que recorda que en aquest espai hi havia un hospital per a pobres i escola.

parte in orto et terra d'en Johana iudeo..."¹⁵

No apareix ja cap referència posterior del segle XV amb alguna persona o família jueva residint encara a Berga. Només queda la prova que aquesta petita comunitat jueva a finals del segle XIV, amb almenys 4 famílies (Avincaill, Cofa, Mercadell i Astruch), tenia cementiri propi als afores de la vila, en el lloc que seria conegut com **el Fossar dels jueus**, però sembla que al segle XV la presència jueva a Berga ja estava extingida. Potser la comunitat jueva havia estat molt més important amb anterioritat a 1383, però en aquella data es pot considerar que era ja molt residual.

1877

A través de les "Efemérides Bergadanas" de Jacint Vilardaga podem comprovar com el dia 20 de maig de 1877 l'Ajuntament de Berga decidí canviar el nom d'alguns carrers, places, passeigs i partides de terra per commemorar que la vila havia estat elevada al rang de ciutat. Així la partida de terra anomenada fins aquell moment **el Tossal dels jueus va ser anomenada a partir d'aleshores com el Serrat del Parany**.¹⁶

Fonts orals

Maria Cunill Venturós

Vaig parlar primer de tot amb la Maria Cunill Venturós. Actualment és veïna de Berga. S'està al carrer Nicolau de Berga, 12, a la zona del Tossalet de les Forques. El seu telèfon és 93 821 38 80. Va néixer el 1937 al mas Llomar de Malanyeu, on la seva família en van ser els masovers fins a l'any 1960. El 1960 es traslladaren de masovers al mas d'Huguets de La Vall dan, antigament sufragània de Sant Pere de Madrona, on s'hi van estar fins al 1997. El terme de la propietat del mas d'Huguets s'estén per la seva banda est fins gairebé a tocar del Serrat dels jueus.

La Maria Cunill em confirmà que durant els seus anys de masovers al mas d'Huguets sempre havien sentit a parlar d'un petit turonet anomenat el Serrat dels jueus. Vem anar fins al lloc i vaig poder comprovar com el turonet està situat al final d'un gran camp propietat de Josep Vila per on s'accedeix al lloc en qüestió per la seva banda nord des de la barraca d'El Vila. Per tant em confirma que el lloc no és propietat del mas d'Huguets, però que és situa molt a prop del límit est del seu terme. El Serrat dels jueus és dintre de la propietat de Josep Vila Marginet.

Des de la dita barraca d'El Vila parteix un caminet que separa un campet a l'esquerra i un camp gran a la seva banda dreta. La part nord o superior d'aquest gran camp és el límit amb les terres del mas d'Huguets. Aquest accés fins al Serrat dels jueus és suau ja que des dels dos camps esmentats només s'eleva uns 3-4 metres i de forma gradual seguint

el camí que arriba fins a dalt. En canvi la banda sud del Serrat dels jueus, venint des del Serrat del Parany perquè s'entengui, queda tallat de forma més abrupta elevant-se uns 7-8 metres i això fa que sigui força difícil l'accés des d'aquesta banda. A sota de la banda sud hi havia hagut la barraca d'El Casafont, però actualment ja no existeix perquè es devia enderrocar per les obres d'accés a la urbanització El Parany que s'estan fent. A la banda est del Serrat dels jueus hi ha un altre camp propietat de Josep Vila que va fins a l'antiga rasa que baixava de la Guingueta i que actualment és una carretera asfaltada. Aquest camp de la banda est seria el que queda a la banda esquerra del caminet que va de la barraca d'El Vila fins al Serrat dels jueus. Finalment a la banda oest del Serrat dels jueus hi ha la barraca de La Ponsa i un camp contigu que és propietat de Dolors Ribera, originària de Cal Pons de Llinars. Tot aquest camp i barraca de La Ponsa queda justament per sota del camp gran de Josep Vila que està a la part dreta del camí que de la Barraca d'El Vila va fins al Serrat dels jueus.¹⁷

Josep Vila Marginet

El mateix dia mantinc una conversa telefònica amb Josep Vila Marginet, l'actual propietari del Serrat dels jueus. Té 93 anys i viu al carrer Comte Oliba, 22. El seu telèfon és 93 821 23 19. Degut a la seva avançada edat prefereix explicar-me el que sap per telèfon per no haver-se de desplaçar fins el lloc en qüestió.

El Josep Vila em confirma totes les localitzacions, termes i afrontacions explicades in situ per la Maria Cunill. M'explica que el seu pare ja era el propietari del lloc i m'aporta dos nous detalls importants.

El primer de tots que el lloc anomenat Serrat dels jueus va ser molt malmès durant la guerra civil, s'hi van fer trinxeres i per tant va ser excavat i foradat per diferents punts, fins a tal punt que amb el seu pare van haver-hi de portar terra nova per poder-lo tornar a fer un lloc cultivable. Així doncs no es tracta d'un ro-

La primera referència documental de l'inexistència de jueus a Berga és de l'any 1279

cam o un tros erm sinó que s'hi havien fet diversos cultius abans i després de la guerra com ara mongetes, alls o cebes. També m'explica que mai els hi ha aparegut cap estructura òssia, objecte, pedra o vestigi que es pogués vincular a cap enterrament fet en aquell turonet anteriorment i que per tant demostraria l'existència d'un antic cementiri. En canvi sí que recorda haver trobat diversos objectes de la guerra civil com ara fusells o bales. Concretament una vegada amb el seu pare, poc temps després de la guerra, van trobar 7 o 8 fusells junts i els van colgar allà mateix per evitar problemes, aproximadament al lloc on es situava fins fa poc la barraca del Casafont, i que per tant encara es podrien trobar enterrades en aquell mateix punt actualment.

Finalment m'explica que el Serrat del Parany i el Serrat dels jueus no fan pas referència al mateix topònim. Són dos serrats diferents molt propers, un a cada banda de la urbanització El Parany, separats per la carretera d'accés a la urbanització i alguns camps. Això explica doncs que tot i el canvi de nom en la partida de terra que l'Ajuntament féu el 1877 només va ser un canvi del nom de la partida de terra en general, però no pas la substitució d'un topònim per un altre. En el seu moment es va considerar que era més important i fàcil de reco-

nèixer el nom de Serrat del Parany, potser perquè ja s'havien fet les primeres edificacions a la zona d'El Parany, entremig dels dos serrats en qüestió, i aquesta zona va prendre el nom d'El Parany i no pas cap referència al Tossal dels jueus. En tot cas els dos topònims van continuar existint, tot i que és evident que en algun moment des d'aleshores el Tossal dels jueus va sofrir una petita modificació passant-se a anomenar el Serrat dels jueus que és la forma que s'ha mantingut fins a l'actualitat.¹⁸

Resum

El lloc on hi havia el Fossar dels jueus encara es pot situar actualment gràcies a que aquest nom inicial ha perdurat fins a l'actualitat només amb algunes petites variacions que han permès no perdre mai la seva localització exacta.

Així doncs des de la primera referència el 1435 i fins a dates properes a 1725 el lloc va ser conegut com el **Fossar dels jueus** que feia referència al lloc d'enterrament de la comunitat jueva de Berga.

Amb el temps les làpides i les pistes d'un antic cementiri jueu devien anar desapareixent, així al 1725 podem veure en el capbreu de la Comunitat de Preveres de Sant Pere de Madrona com **el nom ja havia evolucionat a Tossal dels jueus**, la qual cosa dona a entendre que ja no quedava cap rastre d'antics enterraments jueus medievals. "[...] a la partida del Tossal dels jueus antigament anomenada el Fossar dels jueus [...]".

El 1802 encara perdurava el

nom de Tossal dels jueus segons capbreu de la Comunitat de Preveres de Berga "[...] a la partida anomenada el Tossal dels jueus antigament dita el Fossar dels jueus [...]". I així es mantingué el nom de Tossal dels jueus fins el 1877 quan oficialment va ser canviat pel nom de **Serrat del Parany** per part de l'Ajuntament.

Tot i el canvi de nom oficial en la partida de terra el 1877, això no suposà la desaparició definitiva del topònim, i el lloc ens ha arribat encara fins a l'actualitat sota la forma **Serrat dels jueus**, això s'explica perquè el canvi només va afectar el nom de la partida de terra en general però no els petits topònims que la conformen.

Notes

1. APBerga, Caixa 4, Manual 4/4, 1421-1458. (Antic manual 251).
2. APBerga, Tros de manual notarial anònim, 1453.
3. APBerga, Capbreus, Berga, 1510.
4. APBerga, Notari Francesc Romeu, Caixa 17, Manual 17/5, 1526-1527.
5. APBerga, Notari Baltasar Alzina, Caixa 1, Manual 1/6, 1586-1592.
6. APBerga, Capbreus, Sant Pere de Madrona, 1573-1617, pàgina 21.
7. APBerga, Capbreus, Sant Pere de Madrona, 1573-1617, pàgines 39 a 41.
8. APBerga, Capbreus, Sant Pere de Madrona, 1573-1617, pàgina 36.
9. APBerga, Capbreus, Sant Pere de Madrona, 1573-1617, pàgina 41.
10. APBerga, Capbreus, Sant Pere de Madrona, 1724-1726, pàgines 28-29.
11. APBerga, Capbreus, Sant Pere de Madrona, 1724-1726, pàgines 40-41.
12. APBerga, Capbreus, Sant Pere de Madrona, 1720-1730, pàgina 70.
13. APBerga, Capbreus, Sant Pere de Madrona, 1720-1730, pàgina 102.
14. APBerga, Capbreus, Berga, 1802-1804, pàgina 206.
15. Dolors SANTANDREU, *La vila de Berga a l'edat mitjana. La família dels Berga*, tesi doctoral presentada a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, dirigida pel Dr. Manuel Riu i Riu, Barcelona, 2006. <http://handle.net/10803/2066>
16. Jacint VILARDAGA: *Efemérides Bergadanas*, Imprenta y Encuadernaciones de San José, Manresa, 1919, pàgina 295.
17. Maria CUNILL VENTURÓS. Entrevista personal in situ. 30 d'agost de 2014.
18. Josep VILA MARGINET. Entrevista personal via telefònica. 30 d'agost de 2014.

Jaume Cunill i Bonet

Societat Catalana de Genealogia